

ÚVOD: HRADNÍ SÍTĚ

Zkraje února 1925 se jistý Josef Schieszl vydal za prominentním národohospodářem a politikem Josefem Fořtem, aby diskrétně projednali stěžejní otázky tehdejší doby – střeoevropskou hospodářskou integraci a vývoj československé koruny. Fořt se během schůzky nesnažil zjistit Schieszlovy osobní názory. Zajímalo ho, „jaké stanovisko má Hrad“.² Schieszl patřil k těm nejpovolanějším, kteří mu to mohli sdělit. Byl sekčním šéfem Kanceláře prezidenta republiky (KPR) a politickým stratégem prezidenta T. G. Masaryka. Nacházel se v samotném jádru propojování vlivných a veřejně činných aktérů meziválečného Československa, pro které opo-
 nenti Masaryka (a Beneše) našli zkratkovité pojmenování „Hrad“.³ Sbíral politicky užitečné informace, byl mediálně a kulturně činný, lobboval na půdě parlamentu. Jeho současníci jej právem považovali za jeden z mozků Hradu – obrazně řečeno, jednoho z tkalců jemné struktury hradních vazeb.

Setkání s Fořtem bylo pro Schieszla krátkou epizodou v (ne)všedním roce 1925 naplněném kuloárními poradami, schůzkami s informátory, anonymním psaním článků do novin, důvěrným předáváním peněz a usmířováním sporů Masarykova nejbližšího okolí. Událostmi nabitý rok vyvrcholil spekulacemi, zda Antonín Švehla zůstane ministerským předsedou. Jako jeho nástupce byl zvažován i Schieszl, ten ale nakonec obsadil (pouze) post ministra sociální péče.⁴ To vše a mnohem více tvořilo každodennost Hradu za tehdejším politickým jevištěm.

2 NA, f. Schieszl Josef, JUDr. (JS), k. 3, inventární číslo (inv. č.) 28, Díář J. Schieszla, 5. 2. 1925.

3 Srov. LADISLAV KUNTE, *Boj o Hrad*, Praha 1926.

4 NA, f. JS, k. 3, inv. č. 28, Díář J. Schieszla, 24. 4. a 6. 5. 1925.

SOCIÁLNÍ SÍTĚ A JEJICH AKTÉŘI

Termín „Hrad“ není ve spojitosti s meziválečným Československem ničím neznámým. Kromě badatelů jej běžně vyslovují novináři, analytici a politici. Standardně se v cizojazyčné podobě „die Burg“ či „the Castle“ objevuje v německých a anglických textech. Někdy je užíván uctivě, jindy pejorativně. Jedná se o zkrácený název historického sídla panovníků českých zemí, později prezidentů na Pražském hradě. Zejména politologové a historici jsou fenoménem Hradu doslova fascinováni. Přitom se nejedná o ustálený pojem. Badatelé jej používají k pojmenování mechanismů uvnitř mocenského jádra Československa. A to nejen toho meziválečného. Někteří odkazují ke konkrétnímu prostoru (Pražský hrad) nebo prezidentskému úřadu, jiní ke společenské atmosféře, politické ideologii, mocenské strategii, nábožensko-etické ideji či zákulisní alianci.

Zapomíná se však, že meziválečný Hrad byl na prvním místě „propojením“ (anebo systémem) sociálních sítí vlivných osobností, v jejichž jádru se pohybovali aktéři jako Josef Schieszl. Právě na tomto porozumění Hradu je založena tato kniha. Konflikty obestírající Hrad – politické, kulturní, mediální, teritoriální, nacionální a stavovské – jsou pouze kontextem, a nikoliv předmětem našeho zájmu, stejně jako zákulisní mocenské hry tak dobře popsané historikem Antonínem Klimkem ve dvoudílné publikaci *Boj o Hrad*.⁵

Primární funkce hradních sítí byla politická – souvisela s budováním státu a jeho teritoriálním zabezpečením v cizině. Hrad se podílel na řízení společnosti a přispíval k její transformaci z monarchistické do republikánské éry. Politika nicméně stála na ramenou měkké moci a plejády dalších činností a aktérů, které v našem přístupu akcentujeme.

Hradní aktéři byli aktivní na poli dobročinnosti, podporovali vědu a kulturu, oslovovali odborníky s unikátní expertizou. Paralelně s tím shromažďovali choullostivé informace, vytvářeli klientelistický systém, rozehrávali politické a mediální hry, uskutečňovali masivní peněžní transfery, prováděli propagandu a mytizovali Československo.⁶ Jako ideologický kompas si zvolili demokracii, ačkoliv občasně

5 ANTONÍN KLIMEK, *Boj o Hrad*, (1.): *Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Praha 1996; TÝŽ, *Boj o Hrad*, (2.): *Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1926–1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Praha 1998.

6 Nejnověji na téma propagandy Hradu viz KRISTÝNA KAUCKÁ, „War by Means of Peace“. Lucy E. Textor, the Czechoslovak Land Reform and the Propaganda of the Interwar Castle, *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung* 2/2024, s. 239–275.

OBR. 01

Zástupci vlády a parlamentu na novoroční audienci u prezidenta Beneše (1936). První zprava Josef Schieszl jako zástupce KPR.

projevovali oligarchické tendence.⁷ Řečeno slovy Antonína Klimka, řídili se přesvědčením, že „demokracii je možno bránit též nedemokratickými prostředky“.⁸ Historik Zdeněk Kárník za jejich modus operandi výstižně označil metody „zprostředkování a vlivu“.⁹ Nejednou se dostali až na meze ústavnosti. Optikou meziválečné politické kultury však nevystupovali zdaleka tak nestandardně, jak se může pohledem dnešní liberální demokracie zdát, což před mnoha lety naznačila již politoložka Eva Broklová.¹⁰

7 ANDREA ORZOFF, *Battle for the Castle. The Myth of Czechoslovakia in Europe, 1914–1948*, Oxford 2009, s. 59; BRUCE R. BERGLUND, *Castle and Cathedral in Modern Prague. Longing for the Sacred in a Skeptical Age*, Budapest – New York 2017, s. 187.

8 A. KLIMEK, *Boj o Hrad*, (1.), s. 171.

9 ZDENĚK KÁRNÍK, *České země v éře První republiky, I.: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha 2017, s. 415.

10 EVA BROKLOVÁ, *Prezident Republiky československé. Instituce a osobnost T. G. Masaryka*, Praha 2001, s. 21–22; TÁŽ, Antonín Klimek: *Boj o Hrad 1. Hrad a pětka* [recenze], *Politologická revue* 1/1997, s. 192–199.

Pokud nahlížíme Hrad perspektivou sociálních sítí, nejví se nám jako hierarchizovaná struktura či přesně vymezená mocenská aliance.¹¹ Hierarchie mezi hradními aktéry existovala, nebyla ale určující pro naplňování jejich záměrů. Jádrové osobnosti Hradu, blízcí spolupracovníci Masaryka a Beneše, sledovaly veskrze totožné cíle, činily tak ale po nezávislých osách, často bez promyšleného sdílení informací a důkladné koordinace, a někdy ve vzájemné rivalitě či konfrontaci. Souznět nutně nemusely dokonce ani klíčové hradní instituce jako Kancelář prezidenta republiky (Masaryk) a ministerstvo zahraničních věcí (Beneš). Individuální komponenty (aktéři) hradní struktury (sociální sítě) vytvářely samovolně působící celek bez přesného vymezení, kdo je podřízen komu a kdo spolupracuje s kým.

Výrazy „sítě“ či „zasítování“ jsou součástí běžného slovníku dnešního vědce z oboru společenských věd, a dochází tím k pozvolnému vyprazdňování jejich metodologického obsahu. Výjimkou není ani tematika meziválečného Hradu. Badatelé často používají slovní spojení „společenské sítě“ pro zdůraznění, že hradní aktéři rozvíjeli pestrou činnost v politickém zákulisí.¹² Samotná teorie síťové analýzy však nabízí historikovi mnohem více než jen nápadité pojmenování konkrétních aktivit. Jedná se o propracovanou odbornou metodu, která předběhla současnou informační společnost a digitální sociální sítě o mnoho dekad.¹³

Vhodná je zejména při výzkumu obřích platforem mezilidské interakce, jako byl meziválečný Hrad. Ten lze skvěle vystihnout právě přirovnáním ke kolosálnímu souboru aktérů interagujících jednak mezi sebou navzájem, jednak se specifickými reáliemi, symboly a idejemi. Hradní aktéři sdíleli ideologii budování státu a efektivního řízení společnosti, typická pro ně byla dvojakost motivací a chování. Silné republikánské přesvědčení se někdy neobešlo bez prospěchářství a kariérismu. Obrana demokracie šla ruku v ruce s upozadováním oficiálních institucí a procedur. Navzdory touze reformovat („odrakouštit“) nově vznikající republikánskou společnost čerpali z monarchistických politických tradic. Afilie k Hradu vycházela z osobního přesvědčení a loajality, touhy budovat republiku i vidiny prestiže

11 RICHARD GARTNER, *Metadata. Shaping Knowledge from Antiquity to the Semantic Web*, London 2016, s. 77–86.

12 Berglund definoval Hrad jako síť složenou z Masarykových podporovatelů. Tímto termínem však badatelé častěji označují hradní sběr informací. Klímek hovořil o informačních, informátorských či špionážních sítích Hradu. Orzoff používala pojmy informační a zpravodajská síť. Soubíhově zmiňoval síť informátorů a síť konkrétních aktérů, včetně T. G. Masaryka. Marès se podobně vyjadřoval o E. Benešovi. Šedivý zdůraznil síť důvěrníků a klientů v pozadí Hradu. Srov. B. R. BERGLUND, *Castle and Cathedral in Modern Prague*, s. 192, 210, 229; A. KLÍMEK, *Boj o Hrad*, (1.), s. 82–83, 98; A. ORZOFF, *Battle for the Castle*, s. 68, 96, 102; ALAIN SOUBIGOU, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha – Litomyšl 2004, s. 254–268, 276; ANTOINE MARÈS, *Edvard Beneš od slávy k propasti. Drama mezi Hitlerem a Stalinem*, Praha 2016, s. 128; IVAN ŠEDIVÝ, *T. G. M. K mytologii první československé republiky*, Praha 2022, s. 38.

13 Např. JAN ARENDT FUHSE, *Soziale Netzwerke, Konzepte und Forschungsmethoden*, 2. vyd., Konstanz – München 2018, s. 21–34.

(a moci) plynoucí z příslušnosti k nejbližšímu okolí hlavy státu či ministra zahraničních věcí. Nemenším lákadlem byly bohaté peněžní fondy Masaryka a Beneše, jejichž zpravodajské zdroje, klientelistická síla a ideová váha.

Jestliže nahlédneme do diáře Josefa Schieszla v onom (ne)všedním roce 1925, dalekosáhlost i obojetnost hradních sítí bude ihned patrná. Okamžitě zjistíme, že v tehdejší zdánlivě klidném období bublalo pod povrchem mnoho problémů, jejichž řešení žádalo pragmatismus, dovednou technologii moci i obratné společenské vystupování. Po třech letech se chýlila ke konci první Švehlova vláda, zpětně nejdéle působící prvorepublikový kabinet. Minulostí se stávala takzvaná Pětka, zákulisní platforma vládních stran určující vnitřní politiku země. Čile se diskutovala reforma poměrného volebního systému na většinový (tzv. oktroj) pro stabilizaci parlamentního rozhodování. Podpisem dohod v Locarnu se otevřely možnosti revize východních hranic Německa, což značilo pro Československo obrovský diplomatický problém.

Hradní aktéři se snažili veškeré toto dění navigovat. Propojovali standardní kuloární praktiky s utajovaným vyjednáváním, domácí politiku se zahraniční, dobročinnost s pragmatismem, či rovnou klientelismem. Schieszlův diář den po dni ukazuje, že politický lobbying nechápali jen jako umění možného, ale také coby sociální inženýrství sloužící pro budování státu.

Některé Schieszlůvy zápisy jsou stručné a mají jen několik slov, jiné jsou detailní a několikastránkové. Hned v lednu 1925 zápisy diskutují volbu Jaromíra Nečase z KPR poslancem za Podkarpatskou Rus.¹⁴ Právě tehdy začal Nečas diskrétně dostávat od Masaryka štědré obnosy na „účely mu naznačené“ vztahující se k Podkarpatské Rusi. Přibližně ve stejné době zaujal podobnou roli Vavro Šrobár vůči Slovensku. Hradní sítě se tím rozprostíraly z Prahy na východ republiky. Schieszl řešil problémy nakladatelství Orbis ve vlastnictví ministerstva zahraničí (MZV), čímž promlouval do hradní propagandy.¹⁵ Samostatně i ve srozumění s Masarykem odpovídal do novin na protihradní polemiky.¹⁶ Se Lvem Sychravou a dalšími redaktory koordinoval mediální vystupování Hradu.¹⁷ Nejednou vymýšlel politickou taktiku pro prezidenta či ministerského předsedu Švehlu, podílel se na diskuzích o dosazování expertů na ministerské posty.¹⁸ Kancléři Přemyslu Šámalovi pomáhal v choulostivých osobních záležitostech, například ve sporech s Masarykovou dcerou Alicí či při hádkách se šéfem protokolu Viktorem Hoppem.¹⁹ Společně s Janem Hájkem z MZV řešil postavení Edvarda Beneše, Masarykova designovaného politického nástupce,

14 NA, f. JS, k. 3, inv. č. 28, Diář J. Schieszla, 29. 1. 1925.

15 Tamtéž, 17., 23. a 28. 2., 23. 4. 1925.

16 Tamtéž, 23. a 25. 6., 5. 10. 1925.

17 Tamtéž, 20. 11. 1925.

18 Tamtéž, 25. 9., 3. 10., 9. 12. 1925.

19 Tamtéž, 20. 9., 25. 10., 18. 11. 1925.

v domácí politice.²⁰ Byl svědkem výpadů staronového „rivala“ Karla Kramáře proti Hradu i stoupající nevrzivosti někdejšího Masarykova oblíbence Jiřího Stříbrného vůči hradním kruhům.²¹ Pozoroval, jak některým „přátelům“ Hradu byla podána pomocná ruka (Emanuel Voska, Zdenko Auředníček), zatímco jiní se s prezidentem trpce rozešli (Josef Svatopluk Machar).²² Pomáhal zajišťovat choulostivé transfery peněz ze skrytých fondů MZV do Masarykovy neoficiální pokladny pod Karlem Strnadem z KPR.²³ Příležitostně řešil mimopražské pobyty prezidenta, přičemž s jeho osobním tajemníkem Vladimírem Kučerou plánoval odhalování pamětních desek. V neposlední řadě se zabýval ambiciózní rekonstrukcí Pražského hradu v režii slovinského architekta Jožeho Plečnika.²⁴

Analyzovat takto pestrý soubor aktivit je obtížné. Optikou osobních diářů, korespondence či úředních záznamů se materializuje plejáda sociálních sítí, které teprve ve svém těžišti, na Pražském hradě, splývají do jednotného systému. Není proto překvapením, že badatelé doposud zkoumali izolované výseky Hradu namísto jejich syntézy. Předmětem analýzy nebyl „Hrad“ jako celek, ale jeho ideový kontext, institucionální zázemí, propaganda či zákulisní politické a mediální hašteření.²⁵ Některá témata byla badateli upřednostněna – v čele s mediální činností, zatímco jiná stále čekají na výzkum, třeba zpravodajství, expertiza či peněžní transfery. Různorodé proudy hradní historiografie lze volně rozdělit do tří skupin:

1. tituly zaměřené výhradně na tematiku Hradu, jeho vybrané mocenské mechanismy a zúčastněné aktéry, ovšem bez ambice provést důkladnou syntézu;²⁶
2. odborné práce, které diskurz Hradu obohacují, primárně však reflektují jiná témata;²⁷

20 NA, f. JS, k. 3, inv. č. 28, Diář J. Schieszla, 28. 9. 1925.

21 Tamtéž, 6. a 13. 3., 6. 6. 1925.

22 Tamtéž, 21. 4., 29. 5. 1925. Emanuel Voska byl vlivným spolupracovníkem Masarykova zahraničního odboje během první světové války. Zdenko Auředníček se proslavil během tzv. hilsneriády jako právní obhájce Leopolda Hilsnera, poté odešel do Vídně, kde společně s manželkou prosazoval zájmy českých krajanů. Básník Josef Svatopluk Machar patřil k nejstarším přátelům T. G. Masaryka. Po vzniku Československa se stal generálním inspektorem armády, posléze na post rezignoval a s prezidentem se v osobní rovině rozešel.

23 Tamtéž, 3. a 8. 9. 1925.

24 Tamtéž, 5. 5., 21. 6., 30. 10. 1925.

25 Historiografický diskurz Hradu viz TOMÁŠ GECKO, KRISTÝNA KAUCKÁ (eds.), „Hrad“ ve světě lobbingu a financí. Jaroslav Preiss v korespondenci s T. G. Masarykem a Přemyslem Šámalem (1919–1938), Praha 2024, s. 23–29.

26 KARL BOSL (ed.), *Die „Burg“. Einflussreiche politische Kräfte um Masaryk und Beneš*, 2 sv., München – Wien 1973–1974; VĚRA OLIVOVÁ, Hradní buržoazie, *Dějiny a současnost* 4/1965, s. 39–42; A. KLIMEK, *Boj o Hrad*, (1.), (2.); A. ORZOFF, *Battle for the Castle*.

27 Např. VÁCLAV KRÁL, *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*, Praha 1953, s. 126–145; F. GREGORY CAMPBELL, *The Castle, Jaroslav Preiss and the Živnostenská Bank*, *Bohemia* 15/1974, s. 231–255; JAROSLAV PECHÁČEK, *Masaryk, Beneš, Hrad. Masarykovy dopisy Benešovi*, Mnichov 1984, Praha 1996; A. SOUBIGOU, *Tomáš*

3. četné texty čerpající z diskurzu Hradu a jeho pojmosloví, aniž by ho ale dále rozvíjely.

Oproti tomu náš přístup k tématu, zaměřený na proces integrování (čili propojování) mnoha sociálních sítí do jednoho bodu, dovoluje na prvním místě sledovat Hrad coby „deštník“ pro bezpočet společenských aktivit, a provést tak jeho syntézu. Dosavadní badatelské proudy rozšiřujeme a propojujeme. Vycházíme z předpokladu, že nikdy neexistoval pouze „jeden“ Hrad, jak se doposud badatelé domnívali. Šlo o volný systém navzájem kompatibilních sítí. Jejich spletenec mohli individuální aktéři jen stěží kontrolovat. Ústřední aktéři těchto sítí ani nebyli ve svých intencích jednotní. Každá síť se centrovala trochu jinde, vznikala v odlišné časové souslednosti a plnila rozdílné cíle. Aktéři se nedokázali vyvarovat rivality, avšak symbolismus Pražského hradu a Masarykova (posléze Benešova) prezidentsví je spojoval natolik, že vznikl robustní systém. Ačkoliv vlivový potenciál Hradu v meziválečném období kolísal, jeho sociální sítě přetrvávaly. Abychom pochopili jejich politickou, společenskou a ideovou váhu, akcentujeme zejména to, co bylo základem těchto sítí a co je propojovalo – aktérství hradních „tkalců“.

Garrigue Masaryk, s. 268–275; B. R. BERGLUND, *Castle and Cathedral in Modern Prague*, s. 192–203; Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, I., s. 407–416; JIŘÍ KUNC, *Stranické systémy v re/konstruční. Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*, Praha 2000, s. 175–179; PETER BUGGE, *Czech Democracy 1918–1938. Paragon or Parody, Bohemia 1/2007*, s. 17–25; DAGMAR HÁJKOVÁ, *Počátky prezidentské kanceláře*, in: *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918–1921)*, eds. Jan Hájek, Dagmar Hájková, František Kolář, Vlastislav Lacina, Zdenko Maršálek, Ivan Šedivý, Praha 2008, s. 163–164; RICHARD VAŠEK, *Hrad a Pětka*, in: *Republika československá 1918–1939*, eds. Dagmar Hájková, Pavel Horák, Praha 2018, s. 239–244; I. ŠEDIVÝ, *T. G. M.*, s. 37–41.